

BARNENS SAGOBROAR I NORDEN

Pohjolan lasten satusiltoja

Sögubrú barna á Norðurlöndum / Barns fortællerbroer i Norden /
Barns fortællingebroer i Norden

Monika Riihelä (red.)

Publikationen har fått stöd av Nordiska Ministerrådet, Nordiska Kulturfonden,
Nordens Institut i Finland och Stakes
Publikationen ingår i serien Barnen berättar

Publikationsrådet för bokserien *Lapset kertovat* – *Barnen berättar*

Monika Riihelä (ordf.), Stakes
Juha Eskelinen, Rädda Barnen rf.
Anna-Maija Haliseva-Lahtinen, Kommunförbundet
Aulikki Kananoja, Helsingfors stad
Kalevi Kivistö, Undervisningsministeriet
Aslak Lindström, Undervisningsstyrelsen
Hannele Niemi, Helsingfors universitet
Yrjö Neuvo, Nokia
Kaisu Rättyä, Institutet för barn- och ungdomslitteratur i Finland
Vappu Taipale, Stakes
Tuula Tamminen, Tammerfors universitet

www.stakes.fi/childknowledge

Bilderna/kuvat: Filminova
Bilderna på omslaget/kannen kuvat: Arla Mannersuo
Omslaget/etukannen suunnittelu: Sanna Karlsson-Sutisna
Layout, DTP/taitto, DTP: Inclus Communications

ISBN:(951-33-1374-3, painettu verio); 951-33-1062-0

INNEHÅLL

Sisältö

Der var engang

Oliver Trab 6 år Vangebovej Holte Danmark

Der var engang for mange år siden levede der et farligt menneske. For han havde en klo og giftpigge på ryggen. Og på den ene side var han haj, og på den anden side var han menneske. Der var en dreng der gik en tur i skoven, og det var i den skov hvor monsteret boede. Og så mødte han monsteret men han vidste ikke at den var ond. Men så sagde monsteret at den ville æde drengen. "Nej, nej, tag endelig ikke mig. Lige om lidt kommer min mor og far, de er meget større end mig." Så siger monsteret: "Så lad da være med at stå der, så du ikke bliver ædt af mig. Ellers tilkalder jeg mine to søslanger Knoglekranie og Kranieknogle." Så sagde drengen: "Slut, fordi at han gad ikke at blive ædt." Men så blev han ædt fordi historien er slut, så kameraet ikke kunne se det.

SAGOFÄRDEN STARTAR

Satukeikka alkaa **8**

Bästa läsare	11
Lukijalle	12
Kæru lesendur á Íslandi	13
Kære læser i Danmark	14
Kjære lesere i Norge	15
Sagofärden tar vid • Monika Riihelä Finland	17
Forskning bakom Sagofärden • Monika Riihelä	18

TILLSAMMANS MED BARNEN

Yhdessä lasten kanssa **26**

SYMBOLEN FÖR SAGOFÄRDEN	
Satukeikan logo	
• Veera Kulmala, Finland	29
SAGOBREVVÄXLING	
Satukirjeenvaihto	
• Brita Ruutiainen, Finland	30
Brev mellan Bergen och Vasa	
Kirjeitä Bergenin ja Vaasan välillä	32
Brev mellan Upplands Väsby och Vasa	
Halsbandetin ja Korkeamäen kirjeenvaihtoa	36
Brev mellan Ringblomman och Korkeamäki	
Kirjeet Ringblomman ja Korkeamäen välillä	52

BARNENS SAGOKONFERENSER

Lasten satukonferenssit	
• Monika Riihelä, Finland	56
Nordiska barn på sagokonferens i Vasa	
Pohjoismaiset lapset Vaasan satukonferensissa	59
Sagopasset	
Satupassi	60
Elden	
Tuli	65
Sagotältet	
Satutelтта	71
Daghemmen får besök	
Päiväkotivierailut	80
Minnen från Vasa	
Muistoja Vaasasta	82
Barn på sagokonferens i Upplands Väsby	
Lapset Upplands Väsbyn satukonferensissa	87
Vi startar!	
Matka alkaa!	89
Sagohallen	
Satusali	92
Barnen talade ett annat språk	
Lapset puhuivat toista maata	96
Vuxna blir lyhörda	
Aikuisten kuulo herkistyy	105
Minnen och reflektioner	
Muistoja ja pohdintoja	108

VUXNA REFLEKTERAR

Aikuiset pohtivat 116

DANMARK

- Børnehistorier på rejse • Stig Broström 119
Den danske del af sagofærden • Jens Iversen 120
Børns leg og fortællinger • Stig Broström 122
Glæden ved at sende historierne • Jens Iversen 132

ISLAND

- Skýrsla frá Íslandi – ”Söguferdin”
• Þóra Kristinsdóttir og Guðmundur B. Kristmundsson 139
Den muntlige berettelses tradisjoner
• Þóra Kristinsdóttir og Guðmundur B. Kristmundsson 142

NORGE

- Forteller-reisen i Norge • Turid Fadnes 147
Voksnes og barns kultur møter • Aase Enerstvedt 148
Analyse av materiale fra en norsk barnehage
• Aase Enerstvedt 156

SVERIGE

- Sagofærden i Sverige
• Ingrid Pramling Samuelsson och Anna Klerfelt 161
Små barn och datorer • Anna Klerfelt 162
Skapa med dator
• Ingrid Pramling Samuelsson och Anna Klerfelt 165
Du får uppmärksamhet • Ritva Reed 171

Översättningar till svenska

- Barnen får ordet • Liisa Karlsson 181
Barnens sagor i psykologarbetet • Kaija Kemppainen 183
Att sagotera i skolan • Erja Kyllönen,
Pirkko Neuvonen, Hanna Mikkonen, Laura Rieki 190

SUOMI

- Kuperkeikkakyydistä Satusillaksi • Monika Riihelä 193
Kertomuksilla lasten osallisuuteen • Liisa Karlsson 194
Lasten sadut psykologin työssä • Kaija Kemppainen 198
Saduttaminen koulun työmenetelmänä
• Erja Kyllönen, Pirkko Neuvonen,
Hanna Mikkonen ja Laura Rieki 204

Suomennettuja tiivistelmiä ja käännöksiä

- Satuja yli kielirajojen 206
Lasten kertomukset ja leikki • Stig Broström 207
Suullisten kertomusten perinne • Þóra Kristinsdóttir
ja Guðmundur B. Kristmundsson 208
Aikuisten ja lasten kansansadut • Aase Enerstvedt 209
Tietotekniikkaprojekti
• Ingrid Pramling Samuelsson ja Anna Klerfelt 210
Sinut huomataan • Ritva Reed 211

FÖRFATTARNA OCH BILAGOR

- Kertojat ja liitteet 220

KONTAKTUPPGIFTER

- Yhteystietoja 222

PUBLIKATIONER

- Julkaisuja 224

BOKENS FÖRFATTARE

- Kirjan kertojat 228

SAGOFÄRDEN STARTAR

Satukeikka alkaa

Hei mä oon tossa!

Veera Kulmala 3,6 vuotta Suomi

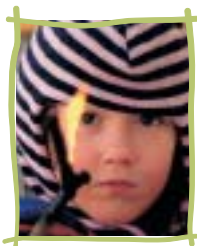
*Hei kuule...hei...mä oon tossa. Mä oon leikkiny pallolla.
Tällai. Se on menny tonne, tonne, tonne... Mulla on suuri
silmä ja pikkusilmä. Toi on vartija, sillä on vaan kaksi hiusta.
Se vartioi ja toi vartioi. Ne tykkää, että ei saa lähteä pois.*

BÄSTA LÄSARE

Under åren 1996–2000 företog barn och vuxna tillsammans en sagofärd genom Norden. Boken Barnens sagobroar i Norden är mångkulturell i flera avseenden. Här finns tankar och erfarenheter berättade av unga och gamla, av små och stora. Texterna är skrivna på de fem huvudspråken, svenska, danska, finska, norska och isländska.

Men de kan också delas in i texter på talspråk och skriftspråk, barnspråk och vuxenspråk. En del ord och uttryck är på dialekt, från en ort någonstans i Norden, och några texter är översatta från ett nordiskt språk till ett annat. För att underlätta läsandet har jag satt in flaggor som tecken på det språk texten ursprung-

ligen är skriven på. En mindre flagga betyder att texten är översatt.

Barnen och de vuxna som deltagit i Den nordiska sagofärden har träffats för att lära av varandra och för att trivas, för att lyssna på varandra och för att få en större kännedom om de många kulturer som tillsammans bildar det Norden vi alla bor i. Den nordiska sagofärden har varit ett unikt projekt, då den tagit tillvara en gemensam kulturutövning tillsammans med små barn. De yngsta var ännu inte ett år fyllda. Boken innehåller en mängd historier och texter av energiska barn och av lyhörda vuxna. Berättarna och skrivarerna är många: 124 barn och 36 vuxna har deltagit i rap-

porteringsarbetet. Alla dessa, sammanlagt 160 personer, vill jag varmt tacka. Även de hundratals personer som medverkat till att göra Sagofärden så rik på upplevelser och minnen sänder jag min hälsning. Utan deras helhjärtade engagemang hade vi aldrig lyckats.

Ett tack till Nordens Institut i Finland för stödet till rapporten. Och ett stort tack till Nordiska ministerrådet för uppmuntran och ovärderligt stöd!

Boken utgör ingen enhetlig berättelse med en början och ett slut. När hundratals människor slår sig samman för att träffas och brevväxla över riksgränserna med hjälp av sagoteringsmetoden blir det ett brus av röster och fantasier. Med denna bok vill vi välkomna dig, bästa läsare, till det nordiska sagoterandets livaktiga värld!

På den andra sagokonferensen, som hölls i Upplands Väsby, berättade barn från alla fem länder sina egna sagor inför kameran. En del av dessa berättelser finns på videon Sagotering i Norden. Fler av barnens berättelser samt artiklar finns på nätet på adressen <www.stakes.fi/childknowledge>.

Tervalampi i Finland
den 22 oktober 2002

Monika Riihelä, pol. dr. ledare för Den nordiska sagofärden

LUKIJALLE

Tervetuloa hyvä lukija mielenkiintoiselle pohjoismaiselle Satukeikalle, jonka teimme kaikissa Pohjoismaissa vuosina 1996–2000 yhdessä lasten ja aikuisten kanssa. Tässä kirjassa risteilevät monet kulttuurit, lasten ja aikuisten tarinat, viiden eri maan pääkielet ja joukossa myös jokunen murteella kerrottu tarina. Helpottaakseni lukijaa olen merkinnyt tarinoiden kielen kyseisen maan lipulla ja pienemmällä lipulla ne kohdat, joita on käännetty toiselle kielelle.

Pohjoismaisessa Satukeikassa ruotsi oli yleisin kieli, jota

myös tässä kirjassa käytetään eniten. Suomenkielistä lukijaa varten viimeiseen lukuun ”Kuperkeikkakyydistä Satusillaksi” on koottu Suomea koskevat artikkelit sekä tiivistelmät ja käännökset muiden Pohjoismaiden teksteistä.

Luvuissa ”Satukirjeenvaihto” ja ”Satukonferenssit” tekstit ovat alkuperäisillä kielillä, siis myös suomeksi. Suomenkieliset ja islanninkieliset tekstit on käännetty ruotsiksi tai norjaksi.

Pohjolassa kansat ovat jo monia vuosisatoja sekoittuneet keskenään. Niinpä Ritva Reed, joka tekee työtään ruotsinkielellä Ruotsissa kirjoittikin oman osuutensa suomeksi. Satukeikan lapset tuntuivat mainiosti viihtyvän monien kielten keskellä, eivätkä kielivaikeudet haitanneet ystävyys-suhteiden luomista.

Kirja on monitasoinen. Satukeikan aikana kootut kokemukset risteilevät ja kutsuvat mukaan saduttamisen sykhdyttävään maailmaan. Tarinoiden kertominen, niiden kirjaaminen ja lukeminen jatkuvat yhä mitä monipuolisimmalla tavalla kulttuurista ja maasta toiseen.

Monet kertojat ja kirjoittajat ovat osallistuneet tämän kirjan tekemiseen. Mukana on yhteensä 124 lasta ja 36 aikuista Pohjoismaista. Heille kaikille suurkiitos. Näiden henkilöiden lisäksi ovat sadat ihmiset Pohjolassa innostuneet hankkeestamme ja omalla panoksellaan tehneet muistot unohtumattomiksi. Lämmin kiitos myös Pohjoismaiselle Ministerineuvostolle suuresta avusta ja tuesta. Kirjan toimintuustyöhön ovat myös monet osallistuneet: Sanna Hintsala, Taija Wirtavuori, Kirsi-Marja Lehtelä ja Kari Raivio. Kiitokset myös heille.

Toisen Satukonferenssin yhteydessä kuvattiin videolle lasten kerrontatilaisuuksia: Pohjolan lapset kertovat - videolla. Monet lasten kertomuksista ja useita artikkeleita löytyy myös netistä: www.stakes.fi/lapsetkertovat

Monika Riihelä, Tervalampi, Suomi 22. 10. 2002
Valt. tri., Pohjoismaisen Satukeikka-projektin vetäjä

KÆRU LESENDUR Á ÍSLANDI

Á tímabilinu 1996–2000 tóku Norðurlöndin fimm, Danmörk, Finnland, Ísland, Noregur og Svíþjóð þátt í verkefni sem nefndist "Söguferðin". Þátttakendur voru 124 börn og 36 fullorðnir. Þessi bók um norrænu Söguferðina sem hér kemur fyrir sjónir ykkar er á margan hátt fjölmenningarleg. Hér segja ungir og gamlir, smáir og stórir frá hugleiðingum sínum og reynslu.

Textarnir eru á sænsku, dönsku, finnsku, norsku og íslensku en það er jafnframt hægt að flokka þá undir talmál, ritmál, mál fullorðinna og mál barna. Einnig er að finna orð og hugtök úr mállýskum á ákveðnum svæðum innan Norðurlandanna. Nokkrir textar hafa verið þýddir á annað Norðurlandamál og fáeinir eru ekki þýddir á önnur mál. Til hagræðingar fyrir lesendur eru textarnir merktir með stórum og litlum fána þannig að stór fáni táknar það tungumál sem textinn er skrifaður á en litli fáninn þýðir að textinn er þýddur á viðkomandi tungumál.

Þátttakendurnir í Söguferðinni, bæði börn og fullorðnir, hafa hist og kynnst hver öðrum með því að hlusta og kynnst á ýmsan hátt mismunandi menningu Norðurland-þjóðanna. Norræna Söguferðin hefur verið mjög sérstakt verkefni að því leyti að hér hafa bæði börn og fullorðnir

sameinast um ákveðna menningarsköpun. Sögumenn og höfundar eru margir eins og áður, eða 160. Öllum þátttakendum eru hér með færðar hinar bestu þakkir fyrir framlag þeirra til að gera Söguferðina mögulega og eftirminnilega. Ef þeirra óeigingjarna framlags hefði ekki notið við hefði Söguferðin aldrei orðið að veruleika. Ennfremur skulu Norrænu ráðherranefndinni færðar bestu þakkir fyrir stuðning og hvatningu við verkefnið.

Þessi bók sem hér birtist er ekki frásögn með skýru upphafi og endi. Þegar á annað hundrað manns taka sig saman og ákveða að hittast eða skrifast á milli landa með því að nota söguferðina þá verður útkoman ótrúlega fjölbreytt og hugmyndarík hvað varðar efni og efnistöð. Með þessari bók eruð þið, kærur lesendur, boðnir velkomnir í frjóan heim ævintýrahöfunda.

Tack Thora Kristinsdottir och Gudmundur Kristmundsson för er översättning!

Monika Riihelä, Tervälampi Finland 22. 10. 2002, ledare för Den nordiska sagofärden

KÆRE LÆSER I DANMARK

I årene 1996–2000 foretog børn og voksne i fællesskab en fortællerrejse gennem Norden. Boken om den nordiske fortællerrejse som du nu har i din hånd er flerkulturel i mange henseende. Her findes tanker og erfaringer berettet af unge og gamle, af små og store. Teksterne er skrevet på de fem hovedsprog, svensk, dansk, finsk, norsk og islandsk, men de kan også inddeles i tekster på talsprog og skriftsprog, børnesprog og voksensprog. En del udtryk er på dialekt, fra en egn et sted i Norden og nogle tekster er oversatte fra et nordisk sprog til et andet.

Ikke alle tekster er oversat. Til støtte for læseren har jeg sat flag ved teksten for at understrege det sprog historien er skrevet på. Et mindre flag betyder at teksten er oversat.

Børnene og de voksne der har deltaget i den nordiske Sagofärden/Børnefortællingerne har mødtes for at lære af hinanden og for at hygge sig, for at lytte på hinanden og for at få et større kendskab til hinandens kulturer som tilsammen bidrager til det Norden vi alle bor i.

Den nordiske Sagofärden har været et unikt projekt hvor børn og voksne har deltaget i et kulturprojekt i et reelt fællesskab. De yngste var endnu ikke fyldt 1 år. Rapporten indeholder en mængde historier og tekster af energiske børn og af lydhøre voksne. Fortæl-

lingerne og forfatterne er mange, 124 børn og 36 voksne har deltaget i rapportarbejdet. Alle disse, sammenlagt 160 personer, vil jeg varmt takke.

Jeg sender også mine hilsner til de mange hundrede personer, der har medvirket til at gøre Sagofärden/Børnefortællingerne så rig på oplevelser og minder. Uden deres helhjertede engagement ville dette aldrig havde lykkedes. En stor tak til det Nordiske Ministerråd for en uvurderlig støtte og opmunt-ring.

Denne rapport er ikke bygget op som en beretning med en klar begyndelse og slutning. Når hundredvis af mennesker beslutter sig for at mødes og brevvexle over landegrænserne ved hjælp af fortællermethoden (sagotering, storycrafting) bliver det til mange sprog, stemmer og fantasier. Med denne rapport vil vi byde dig velkommen, kære læser, til den nordiske, livagtige, fortællende verden.

På den anden fortællerkonference, der blev afholdt i Upplands Väsby, fortalte børn fra alle fem lande sine egne fortællinger foran et fjernsynskamera. En del af disse fortællinger findes på videoen Sagotering i Norden. Flere af børnenes fortællinger samt artikler findes på nettet på adressen www.stakes.fi/childknowledge

Tack Jens Iversen för din översättning!

Monika Riihelä Tervalampi Finland 22. 10. 2002, ledare för Den nordiska sagofärden

KJÆRE LESERE I NORGE

I årene 1996 til 2000 foretok vi – sammen med barna – den lange, interessante Fortellerreisen i fem land i Norden. Boken om den nordiske Fortellerreisen er flerkulturell på mange måter. Her finnes tanker og erfaringer fortalt av både unge og gamle, små og store, og tekstene finnes ikke bare på hovedspråkene svensk, dansk, finsk, norsk og islandsk. Vi regner også med talespråk, skriftspråk, voksenspråk og barnespråk.

I tillegg er det brukt mange dialektord fra forskjellige steder i Norden. Ikke alle tekster er oversatt. For å gjøre det lettere for leserne, er det satt inn flagg som viser hvilket språk den enkelte tekst er skrevet på. Et mindre flagg viser at teksten også er oversatt.

I den nordiske Fortellerreisen har barn og voksne kommet sammen for å lytte, lære, hygge seg og få større kjennskap til de mange kulturene som til sammen danner et felles Norden.

Dette er et unikt prosjekt der voksne og små barn har utøvet kulturvirksomhet i et virkelig fellesskap. De yngste hadde ennå ikke fylt ett år! Rapporten inneholder mange historier fortalt av

barn og oppmerksomme voksne. Fortellere og forfattere er mange: sammenlagt har 124 barn og 36 voksne deltatt i rap-

portarbeidet. Alle disse - til sammen 160 personer fortjener min takk. Jeg sender også en hilsen til de mange hundre personer som har medvirket til å gjøre Fortellerreisen så rik på opplevelser og minner. Uten deres helhjertede engasjement

hadde vi aldri lykket. En stor takk til Nordisk Ministerråd for uvurderlig støtte og oppmuntring.

Denne rapporten er ikke bygget opp som en beretning med en klar begynnelse og en utvikling til en like klar slutt. Når hundrevis av mennesker slår seg sammen for å treffes og brevveksle over riksgrensene ved hjelp av "sagoteringsmetoden" – "fortelle-eventyr-metoden" – oppstår et brus av stemmer og idéer. Rapporten ønsker deg, kjære leser, velkommen til de nordiske eventyrfortellernes energiske verden!

I Upplands Väsby, på Den Andre Fortellerkonferansen, fortalte barn fra fem land sine egne historier foran videokamera. En del av historiene finnes på videoen Nordiska barn berättar. Flere av beretningene samt noen artikler finnes også på Internett: www.stakes.fi/childknowledge

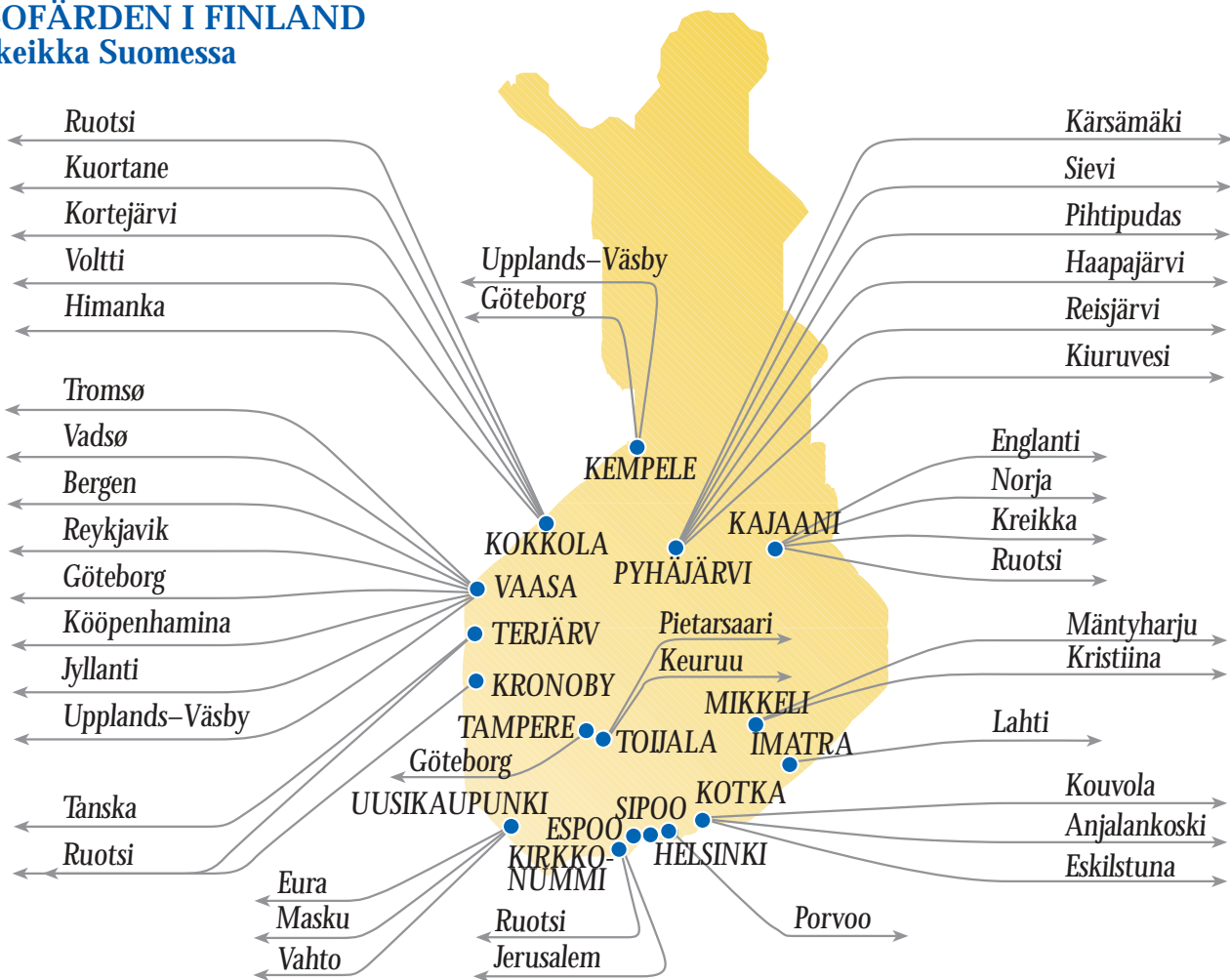
Tack Aase Enertsvedt för din översättning!

Monika Riihelä Tervalampi Finland 22. 10. 2002

SAGOFÄRDEN I FINLAND

Satukeikka Suomessa

SAGOFÄRDEN TAR VID ♦ *Monika Riihelä, Finland*

Den finländska Sagofärden hade fått en god start hösten 1995 i Stakes regi (Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården i Finland). Då intresset i Finland var stort kändes det naturligt att utvidga kontakterna till de övriga nordiska länderna.

Initiativet till Sagofärden togs av undertecknad. Jag stod även för ledningen av projektet under dessa år. Sagoteringsmetoden, den gemensamma nämnaren för färden, utvecklade jag tillsammans med de yngsta skolbarnen i början av 1980-talet i ett forskningsprojekt gällande barns tidsbegrepp. Utvecklingsarbetet i Sagofärden kombinerades från första början med forskning.

Vappu Taipale, direktör för Stakes gav sitt varma stöd åt planerna och lockade med sig Irmeli Niemi, dåvarande finländsk ordförande för ledningsgruppen för barn- och ungdomskultur vid Nordiska ministerrådet. En helhjärtad talesman fick projektet i Kirsi-Marja Lehtelä, dåvarande sekreterare för ledningsgruppen. Esa Rantanen på undervisningsministeriet i Finland, även han medlem av ledningsgruppen, blev också intresserad.

Ingrid Pramling Samuelsson, professor vid Göteborgs universitet, ställde villigt upp tillsammans med Anna Klerfelt, forskare vid samma universitet. Stig Broström, professor vid Köpenhamns universitet i Danmark deltog tillsammans med forskaren Solveig Georg och barnträdgårdsföreståndaren Jens Iversen. Aase Enerstvedt, professor vid universitetet i

Bergen var en stöttepelare tillsammans med chefen för Barnas Hus, Turid Fadnes. Från Island kom Thora Kristinsdóttir och Gudmundur Kristmundsson, docenter vid universitetet i Reykjavik. Även andra värdefulla kontakter knöts. Jens Iversen från Den integrerede Institution Galaxen i Köpenhamn kontaktade barnträdgårdsläraren Helge Habbestad i Bjørnebekken barnehage i Tromsø. Kaija Kemppainen på familjerådgivningen i Kotka i Finland tog kontakt med sin kollega, psykologen Ritva Reed i Eskilstuna i Sverige. Senare har Kaija Kemppainen startat Storybridge internet-projektet mellan Kotka och palestiska flyktingläger i Beirut. Skolföreståndaren Erja Kyllönen i Kajana i Finland inledde kontakter med Jakobsälvs skola i Nordnorge. Senare etablerade hon kontakter med England, Sverige och Grekland i samband med EU-projektet "Historia på barns villkor". I Vasa i Finland ställde dagvårdschefen Sinikka Starck upp som koordinator för de nordiska brevkontakterna och som huvudarrangör för den första nordiska sagokonferensen för barn våren 1997. Malla Taipale från Upplands Väsby i Sverige var huvudarrangör för den andra nordiska sagokonferensen för barn våren 1998.

Ledningsgruppen för barn- och ungdomskultur vid Nordiska ministerrådet stödde projektet åren 1996–1999.

FORSKNING OCH TEORI BAKOM SAGOFÄRDEN ♦ Monika Riihelä

Sagofärdens mål har varit att ge små barn större möjlighet att komma till tals genom egna tankar, historier och sagor, både i privata miljöer, på daghem, skolor, bibliotek och rådgivningsbyråer samt i nationella och internationella sammanhang. Meningen har varit att locka vuxna att ge rum för det genuina små barn vill ge uttryck för, dels i den levande vardagen tillsammans med barnen, dels i forskning kring barns värld. I Den nordiska sagofärden har vi knutit kontakter mellan små barn från olika länder med hjälp av de berättelser barnen själva velat delge varandra.

Hur kan vuxna nå barns tankar? Hur skall vuxna gå fram för att inte svika barnens förtroende? Hur visar man uppskattning för barnens berättelser? I Den nordiska sagofärden har vi vuxna gjort barnens berättarkultur synlig, vi har spridit den, talat med barnens egna ord, gjort böcker och vägg-tidningar, arrangerat fester och konferenser där barnens kultur från de olika nordiska länderna stått i centrum.

På Sagofärden har vi använt sagoteringsmetoden, en ny lyssnarmetod som utvecklats i Finland i olika forskningsprojekt under två decennier (Riihelä 1991, 2000 a). Sagoteringsmetoden (på finska *sadutus*, på engelska *storycrafting*) ger barnen möjlighet att berätta vad de vill och på det sätt de tycker är bra. Från första början tas hemmen och föräldrarna med, så att de kan ge sitt tillstånd till att barnens berättelser kan förmedlas till en vidare publik och fungera som ett led i en brevväxling mellan orter och länder. Initiati-

vet till att berätta kan antingen komma från de vuxna eller från barnen. Den vuxne behöver bara penna och papper och ett lyhört sinne. Det har visat sig att alla barn har massor av berättelser som bara väntar på lyssnande öron och skrivande händer.

Instruktionen för sagoteringen lyder:

Berätta en saga, hurdan du vill.

Jag skriver ner den.

Och när den är färdig läser jag upp den för dig, så att du kan ändra på någonting, ifall du vill.

När barnet börjar berätta, skriver den vuxne ner berättelsen ordagrant utan att exempelvis ändra talspråk till skriftspråk eller påhittade ord till ord begripliga för vuxna. Det krävs övning i att skriva ner det som barnet berättar utan att gå in

på så kallade språkfel. När berättelsen är färdig, läser den vuxne upp texten från papperet. Barnet ändrar på beskrivningar, ord eller uttryck, ifall det tycker att det behövs.

Om barnet inte har någonting emot det, läses sagan upp för andra barn. Ofta sker sagotering i grupp, så att andra barn följer med skapelseprocessen. Också en grupp barn kan berätta en gemensam saga. Den färdiga sagan kopieras och skickas hem till föräldrarna. Den hängs upp på väggen och den sänds vidare till brevvännerna. Under de fyra år som projektet pågått har vi gett ut en egen tidning, Sagobladet, dit barnens sagor har kunnat sändas för att komma i tryck. Dessutom arkiveras sagan för att senare kunna användas i forskning kring barns egen berättarkultur.

En del barn ritar gärna bilder till sina berättelser, andra ritar först och berättar sedan. Det finns även barn som leker sig fram till sina egna sagor. När sagoterandet kommit i gång på allvar, blir variationerna oändliga.

Barn lyssnar med stor behållning och uppenbar glädje på sagor berättade av andra barn, men också på sina egna sagor. De berättar sagor hemma, på resor, i sagolabyrinter på bokmässor. Blyga barn lyssnar länge då andra barn berättar sagor. Därefter samlar de mod till sig och berättar kanske sin första saga under ett bord: två korta meningar som väcker kamraternas beundran. Livliga barn kan i sagan ge uttryck för sin stora äventyrlust och uppleva att andra, såväl vuxna som barn, blir glada över de vilda historierna. Därmed kan de nå en ny, mera sansad kontakt med andra. Barn med språksvårigheter eller mentala problem kommer genom sagoteringen till tals på ett helt nytt sätt. Deras tankar och

deras sätt att uttrycka sig blir accepterade och möter ett positivt gensvar. Den egna, genuina berättelsen synliggör barnens värld och ger värde åt barnens egen berättarkultur.

Sagoteringsmetoden, som på engelska heter *storycrafting*, har en del gemensamma drag med det man på engelska kallar *storytelling*. Både *storycrafting* och *storytelling* innebär att berätta och lyssna. Men i *storycrafting* dokumenteras berättelsen för att den skall kunna återges så naturtroget, äkta och levande som möjligt och för att ta vara på berättelsen på motsvarande sätt som skriftkulturen i alla tider har bevarat berättelser för framtida bruk.

Det osynliga barnet

En omfattande forskning kring barns villkor har påvisat att barn överlag kommer i skymundan. De står i väntrummet, på sidan om, för att växa och utvecklas till vuxna varelser. Inom pedagogik, hälsovård, socialvård, teaterkultur, litteratur o.s.v. anses barnen som alltför små och obetydliga för att bli tagna på allvar som tänkande individer med egna åsikter värda att lyssna på. Barnen blir synliga först då de lärt sig väsentlig kunskap av vuxna. Det anses allmänt att barn inte kan göra någonting alls tillsammans med andra barn innan vuxna har lärt dem att förmedla sig med varandra. Man har föreställt sig att barn inte kan tänka, känna, tala eller leka förrän vuxna lärt dem hur man gör.

Huvudparten av forskningen kring barns värld värderar barnens handlande med utgångspunkt i vuxnas beteendemönster. Barns språkförmåga har analyserats med hjälp av de "vuxenord" och "vuxenbegrepp" barnet kan uttrycka. Bar-

nens eget sätt att kommunicera har inte accepterats. Som exempel kan nämnas språk i form av blickar, mimik och gester, som utgör en väsentlig del av den mänskliga kommunikationen – ett språk som barnet behärskar redan i spädbarnsåldern.

Tidigare har det varit helt uteslutet att utgå ifrån att barn kan berätta, utan att först ha lärt sig det av vuxna. Oftast har forskare vid insamlandet av material berättat en saga skriven av en vuxen eller visat bilder och sedan bett barnet återberätta sagan eller hitta på berättelser kring dessa stimuli som den vuxne gett barnet. Barns berättelser har värderats utgående från vuxnas sätt att skapa berättelser, med en början, ett avsnitt med själva handlingen och ett slut. Historien skall ha en logisk följd, en eller flera höjdpunkter och ett problem som får sin lösning.

I Sagofärden startade vi med att beteckna allting som barnen berättade som deras egna sagor. Ordet saga lämpar sig speciellt bra för små barn, då de i begreppet ser ett tillfälle till endera fritt fantiserande, en tankeväckande iakttagelse, en vits eller en visstump eller också en berättelse om någonting som hänt på riktigt. Det visade sig att barn är så vana vid att inte bli tagna på allvar, att många barn då sagoterandet startade ville kontrollera om det verkligen stämde att den vuxne ord för ord skrev ner vad barnet berättade. En pojke upprepade samma korta mening ”ja siellä oli koira” (och där fanns en hund) femton gånger. När sagopedagogen hade skrivit ner alla femton meningarna och läst upp alltihop, blev pojken nöjd och övertygad om att hans egna initiativ, även de mest absurda, accepterades, blev upptecknade

och återberättade.

Resultatet av Sagofärden blev att en mängd korta och långa, hemska och soliga, spännande och vanliga, kaotiska och logiska, glada och sorgsna berättelser sändes in till sagoarkivet på Stakes. Inom ett och ett halvt år hade vi samlat in över 5 000 sagor berättade av barn. Den yngsta berättaren var en åtta månaders pojke och den äldsta en flicka i 15-årsåldern. I det här stora materialet finns inte två likadana berättelser. Våren 2000 överlämnades materialet till Finska litteratursällskapets arkiv för folkdiktning i Helsingfors.

Med hjälp av sagoteringsmetoden trädde barnens egen genuina berättarkultur fram. Det visade sig att barn berättar på ett speciellt sätt, som andra barn ofta förstår bättre än vuxna. Barn skapar spontant en genuin berättarkultur till glädje för sig själva och för andra barn (bl.a. Rutanen 1999). De fyra numren av tidningen Lasten Satulehti – Barnens Sagoblad och de många sagoböckerna med barns egna berättelser och bilder som utkommit i de fem nordiska länderna i samband med Den nordiska sagofärden är ett övertygande bevis för att denna form av berättarkultur har legat fördold till dags dato. Berättandet har fått en ny genre: barnens egen sagokultur.

Men sagoteringsmetoden har gett ytterligare någonting nytt. Metoden visar oss vuxna som arbetar med eller forskar kring barn att vi har mycket att lära av barnen. Inläring och utveckling sker inte enkelriktat, med vuxna som initiativtagare och barn som mottagare. Lärandet har flera infartsvägar. Den effektivaste inläringen är ömsesidig. Vuxna

och barn lär sig av varandra i demokratiska dialoger, där alla parter har lika rätt till initiativ och att bli tagna på allvar, utan att ändå glömma leken och humorn.

Kultur skapad av barn är olik vuxenkulturen

Det finns vissa faktorer i vuxnas dagliga umgänge med barn som gör barnens tankar osynliga och obetydliga. Vill man nå en äkta gemenskap med barn gäller det att ge akt på dessa mönster, som nästan omedvetet leder till en nedvärdering av barnen och deras skaparförmåga och initiativrikedom.

Det som allmänt går under beteckningen kultur är kultur skapad av vuxna. De små barnen inlemmas i en barnkultur skapad av vuxna, de läser sagoböcker skrivna av vuxna och ser teater och film gjorda av vuxna för barn. Det anses att barn inte själva kan skapa kultur innan de lärt sig av vuxna hur man gör.

Den nyaste lekforskningen visar dock tydligt på att barn föds med en utmärkt lekförmåga, en för vuxna dold eller redan glömd kunskap om hur fantasilekar, lek med ljus och skugga, med de egna tårna, med bilar, hundar och dockor och med andra barn förs framåt, så att leken blir både spännande och intressant. Denna kunskap innebär en medfödd insikt i turtagning och hur man kommer fram till en gemensam uppfattning om lekens innehåll samt en känsla för vad olika roller kräver av de lekande (se bl.a. Riihelä 2000b).

En bred forskning kring nyfödda, ja till och med ännu ofödda barn i livmodern, visar på en tidigare okänd medfödd och otroligt effektiv inlärningsförmåga i väldigt tidig ålder. Denna förmåga består framför allt i att barnet möter världen

spontant, på ett dynamiskt sätt. Det möter en uppsjö av upplevelser och iakttagelser, olika människors varierande sätt att kommunicera, olika ord och begrepp. Och dessa variationer är både fantasieggande och stimulerande för barnasinnets.

Barns dynamiska sätt att uppfatta omvärlden innebär i praktiken, att barnet står i beredskap inför allt nytt. Barnet granskar noga ansiktsuttrycken hos människor i dess omgivning, lyssnar på deras olika röstlägen och iakttar hur de rör sig. Redan i livmodern lär sig barnet att skilja på familjemedlemmarnas röster. En annan, ofta förbisedd dimension är dofterna, som används till att registrera sinnesstämningar och olika situationer i den mänskliga samvaron. Allt i den nyföddes kontakter med andra människor och med tingen, exempelvis människans beroende av jordens dragningskraft, är långt mer komplicerat än forskarna tidigare tagit för givet. Då två-tre år gamla barn leker tillsammans och gör upptäckter om vart vattnet på gården tar vägen, kan man genom att sagotera deras vattenexperiment följa upp den mångfald av idéer och infall de har i sin kommunikation sinsemellan och i sitt förhållande till vattnets lagbundenheter. Och det är inte bara det påtagliga barnen sysslar med, också det fantasi-fulla har sin givna plats när barnen leker, forskar och roar sig. Sagor, lek och verklighet kopplas samman.

Men det som kan te sig bisarrt i barnens företag är bara något som finns på ytan, eller i den vuxnes ögon. Barnens livliga upptäcktsresor på olika nivåer är i själva verket det mest effektiva sättet för människan att lära sig nya saker. Att små barn lär sig nya språk mycket snabbare än vuxna är allmänt känt. Men att barn skapar en egen kultur som passar

in i deras öppna och oförbehållsamma sätt att ta sig an världen, det är någonting vi inte tidigare känt till. Barnens egen berättarkultur och verbala infall gör den vuxne uppmärksam på väsentligheter han eller hon inte ens kommit att tänka på.

Det vuxna maktspråket och de svåra frågorna

Vad är det som hindrar oss vuxna från att nå barns tankar? Hur blir barn intresserade av att berätta vad de tänker och tycker för andra barn och för vuxna? För att ta reda på svaret gäller det att gå in i den dialog som förs mellan barn och mellan vuxna och barn.

Vuxna tilltalar ofta barn genom att ställa dem frågor. Vi ställer ”vuxna” förståndiga frågor till små barn, för att skapa oss en bild av vad barnen tycker och tänker och för att visa dem att vi är intresserade. Ofta leder det till att den stora frågar och frågar av den lilla, medan den lilla skruvar på sig och kommer med enstaviga svar. Det är underförstått att det bara är den vuxne som kan göra barnet uppmärksam på väsentliga frågor värda att tänka och söka svar på (Riihelä 1996).

I flera undersökningar har man kommit fram till likartade resultat. I skolklasser, på barndaghem och på hälsovårdscentraler har forskare undersökt dialoger mellan vuxna och barn och hur många av replikerna som sägs av den vuxne respektive barnet. Av alla dialoger mellan vuxna och barn förs 70–90 % på initiativ av den vuxne. Barnen är den tysta majoriteten. Ofta innebär detta att antalet dialoger per barn i en grupp inte kan bli större än 1 %. Därtill kommer, att barnens repliker är betydligt kortare än de vuxnas.

Situationen är förståelig med tanke på de tvåtusen år gamla pedagogiska metoderna som lever kvar. Barnen skall lära sig att lyda och de skall sitta stilla och lyssna på den vuxnes visa ord. Så har folk länge föreställt sig den effektiva inläringen. Men både forskningen och våra egna minnen från barndomens goda inlärningsmiljöer påvisar behovet av en totalt annorlunda pedagogisk miljö, ett annat sätt att bemöta små barn. Den pedagogiska miljön bör beakta att människan är nyfiken, aktiv och social ända från födseln. I samspel med andra går hon med sina frågor in i nya upptäckter för att göra dem förståeliga och för att göra en del av verkligheten till sin. Och för att dela med sig av sin idériakedom.

Barns frågor och dialoger är väsentliga i kontakterna med den äldre generationen. Tar man inga egna initiativ kommer man på sidan om. Ofta får små barn uppfattningen att det bara är stora som vet vad som är rätt, att de stora vet alltid bäst.

Nya infallsvinklar till kultur barnen skapar

I det praktiska arbetet, inom kulturen och pedagogiken såväl som inom forskningen står vi inför nya krav. Det gäller att finna arbetssätt och forskningsmetoder som ger barnen en självständig och aktiv ställning. Men inte så, att barnen belastas med alltför mycket ansvar, utan så att båda generationerna ger och tar, lyssnar och kommer till tals, leder samtalet vidare och ställer nya frågor. I praktiken har sagoteringsmetoden gett en ny start åt ett genuint kollektivt, samtidigt både barn- och vuxencentrerat arbetssätt (Karlsson 2000). Metoden används på ett mångskiftande sätt till att

göra öppna dokumentationer av verksamheten, ta med barnen och deras föräldrar i planeringen och göra kulturverksamhet till ett gemensamt intresse för vuxna och barn.

Med hjälp av sagoteringsmetoden har även forskningen försetts med en hittills oanad mängd av nytt material av barns tankar, upptäckter och skapande i samspel med andra barn och med vuxna. Det har visat sig att det största problemet i forskningen är att ta till vara och analysera barns genuina utsagor utan att deras egna röster går förlorade i vuxenvärldens intellektuella diskussioner. Hur dokumentera vetenskapliga rön utan att förvränga eller tappa bort barnens ofta irrationella humor och fantasifulle logik, är en av de talrika frågor forskarna i Den nordiska sagofärden har ställt inför.

I Finland har forskargruppen ”Barnen berättar” gått in för att lösa en del av dessa problem. Gruppen startade sitt arbete år 1996, då det första stora materialet av barns berättelser från Sagofärden fanns att tillgå. I centrum står barnens egen kultur, deras delaktighet och gemenskap med vuxna. Gruppen koordinerar forskning och utvecklingsarbete från olika områden: litteraturvetenskap, musikpedagogik, etnologi, folkloristik, sociologi, socialpsykologi, psykologi och pedagogik. Man kommer med nya infallsvinklar och metoder i fråga om att mötas, skapa, fostra och lära. I gruppen arbetar doktorer, doktorander, studerande för akademiska slutexamina och personer verksamma med utvecklingsarbete på fältet. Gruppen är ett forskningsprojekt i Stakes regi och den leds av undertecknad.

I våra forskningsprojekt för små barn om deras idéer och

experiment kring naturfenomen och matematik har vi utgått från sagoteringsmetoden som grund för all planering (Rutanen 2000; Riihelä 2000 b).

Sagoteringsmetoden har visat sig vara mycket flexibel och användbar bland annat för att förstå hur små barn tänker när de jämför föremål och företeelser med varandra, hur de arbetar i grupp med att ta reda på lagbundenheter hos olika naturfenomen eller hur de bygger upp sina gemensamma spontana lekar. Men sagoteringsmetoden är också mycket givande för utsatta barn, för att återge dem deras tillknycklade självkänsla (Kemppainen & Riihelä 2000; Riihelä 2002). Det förekommer bland annat matematiksagoterings-, barnens experimentsagoterings-, leksagoterings- och terapiesagoteringsmetoder. Men man kan också använda sig av individuell sagoterings- eller gruppsagoterings-, barn- eller vuxensagoterings-, planerings- eller deltagarsagoteringsmetoder o.s.v. Gemensamt för de här olika formerna är att de är öppna, det man gör är helt synligt för barnen. Man dokumenterar för att göra verksamheten konkret, för att kunna återkomma till tidigare tankar i samband med nya reflexioner och för att kunna vidareutveckla speciella teman.

Motsvarande iakttagelser och forskningsresultat har gjorts även i de övriga nordiska länderna, vilket framgår av artiklarna i den här boken samt av litteraturlistan. Vår kunskap om barn och den kultur de själva skapar är ännu fragmentarisk och det finns flera obesvarade frågor. Vi forskare är ännu inte överens om huvudbegreppen rörande barnen och barndomen, men vi är på väg mot en djupare förståelse av människolivets första fas. I detta nordiska projekt gjordes

inte någon gemensam vetenskaplig analys av det vi tillsammans sysslade med. Varje land hade sina egna forskarprojekt. Och en del av dessa presenteras här.

Referenser

Karlsson, L. 2000. *Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. (Giving Children the Floor. Transition in the Tradition of Professional Practice. University of Helsinki) Helsingin yliopisto Kasvatuspsykologian yksikkö.*

Kemppainen, K. & Riihelä, M. (red), 2000. *Voitko olla? E du mej? Vil du varce med meg? Er du med meg? Viltu vera me'mm? Edita.*

Riihelä, M, 1991. *Aikakortit – tie lasten ajatteluun. (Tidskorten – vägen till barnens tankar). Helsingfors: VAPK.*

Riihelä, M, 1996. *How do We Deal with Children's Questions? (Vad gör vi med barnens frågor?). Helsinki. Stakes. Tutkimuksia nro 66.*

Riihelä, M, 2000 a. *Storycrafting. Stakes.*

Riihelä, M, 2000 b. *Leikkivät tutkijat – video kirjoineen. (Lekande forskare – video+bok). Filminova. Helsinki. Edita.*

Riihelä, M, (red.) 2002. *Qissa Wa Tawasul – Storybridge – Satusilta Kotka Beirut. Video. Filminova.*

Rutanen, N. 1999. *Children's own stories. What Do Children Tell in Their Own Stories: Opening up Children's Narrative Culture. Narrative Inquiry. Vol 9 (1).*

Rutanen, N. 2000. *Rutanen, N. Kivi ois muurahaiselle vuori – Pienten lasten käsityksiä matematiikasta ja luontoilmiöistä. (Hur små barn uppfattar matematik och naturfenomen) Helsingfors: Edita.*

